

Advies van de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee over de mogelijkheden voor het achterwege laten van snavelbehandelingen bij pluimvee

Mei 2023

Samenvatting en advies

Per 1 september 2023 loopt de vrijstelling af van het wettelijk verbod op de snavelbehandeling voor een aantal deelsectoren in de pluimveehouderij. Dat betreft de categorieën: vaderdieren uit de vermeerderingssector, legouderdieren, (over)grootouderdieren, moederdieren van trager groeiende vleeskuikens, eendagskuikens van kippen bestemd voor de export, en kalkoenen. De Stuurgroep heeft per categorie beoordeeld of deze ingreep verantwoord achterwege kan worden gelaten. **De Stuurgroep concludeert dat het vanuit dierenwelzijnsoogpunt op dit moment verantwoord is om de snavelbehandeling van vaderdieren uit de vermeerderingssector per september 2023 achterwege te laten en is geen nieuwe vrijstelling nodig. Voor legouderdieren, (over)grootouderdieren, eendagskuikens van kippen bestemd voor de export, en kalkoenen is dat nog niet het geval en adviseert de Stuurgroep de minister van LNV om een hernieuwde vrijstelling van 5 jaar te verlenen (tot 1 september 2028) voor het verbod op deze ingreep. Voor de snavelbehandeling bij moederdieren van trager groeiende vleeskuikens wordt geadviseerd om een hernieuwde vrijstelling van 3 jaar te verlenen (tot 1 september 2026) voor het verbod op deze ingreep.**

Inleiding

De Stuurgroep Ingrepen Pluimvee bestaat uit vertegenwoordigers van de pluimveesector (LTO Nederland/ Nederlandse Organisatie Pluimveehouders (LTO/NOP), Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP), Centrale Organisatie van Broeders en Kuikens (COBK)), Dierenbescherming en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). De Stuurgroep wordt geadviseerd door onderzoekers van Wageningen Livestock Research (WLR). Het doel van de Stuurgroep is om te beoordelen wanneer ingrepen bij pluimvee op basis van dierenwelzijn verantwoord achterwege gelaten kunnen worden, daarover de minister te adviseren en onderzoek te laten uitvoeren dat daaraan bijdraagt. Dat betekent het maken van een afweging tussen aan de ene kant gevolgen voor het dierenwelzijn (voor hennen en hanen) bij het achterwege laten van een ingreep en aan de andere kant gevolgen voor het welzijn van de dieren bij toepassen van een ingreep. Deze afweging moet gemaakt worden voor alle in Nederland gehouden pluimvee, maar ook voor alle pluimvee (eendagskuikens) dat vanuit Nederland naar andere landen wordt geëxporteerd.

Bij het zoeken naar oplossingen zijn verschillende factoren van belang, zoals fokkerij, huisvesting, management en voeding. Onderzoek, kennis en ervaring zijn medebepalend voor resultaten. Maar er worden ook resultaten geboekt door een veranderende vraag vanuit de markt (al dan niet door maatschappelijke druk). Marktvraag stimuleert de sector omdat dan een hogere prijs voor de producten kan worden gevraagd. De Stuurgroep streeft naar een integrale afweging van de wijze waarop het dierenwelzijn het meest wordt gediend. De Stuurgroep neemt bij de afwegingen alle beschikbare (internationale) kennis mee, zoals de onlangs door de EFSA uitgebrachte adviezen over welzijn van pluimvee.

Huidige vrijstelling snavelbehandeling

De Stuurgroep heeft de afgelopen jaren eraan kunnen bijdragen dat diverse ingrepen bij pluimvee verantwoord achterwege konden worden gelaten. Zo is de pluimveesector de afgelopen jaren gestopt met het behandelen van de snavels van leghennen en reguliere moederdieren in de vleessector (en daarnaast het verwijderen van de sporen en van de kammen bij vaderdieren voor bruine leghennen en vleeskuikens).

Per 1 september 2023 loopt de vrijstelling van het verbod op de snavelbehandeling voor een aantal deelsectoren af. Dat betreft de volgende categorieën:

1. Vaderdieren uit de vermeerderingssector¹
2. Legouderdieren
3. (Over)grootouderdieren
4. Moederdieren van trager groeiende vleeskuikens
5. Eendagskuikens van kippen bestemd voor de export
6. Kalkoenen

De vrijstelling is wettelijk vastgelegd in de Regeling Diergeneeskundigen, artikel 7.3 lid 2. Er is daarnaast nog een vrijstelling voor de snavelbehandeling van vleeskuikenouderdieren gehouden in verandastallen met geïntegreerde plastic voerpannen. Die vrijstelling loopt tot 1 januari 2027.

Advies per categorie

Op initiatief van de Stuurgroep Ingrepen zijn de afgelopen jaren verschillende initiatieven ondernomen, waaronder het uitvoeren van onderzoek naar de mogelijkheden om de snavelbehandelingen achterwege te laten. Zoals hiervoor aangegeven resulteerde dat al in het stoppen met de snavelbehandeling bij leghennen en reguliere moederdieren in de vleessector (samen meer dan 95% van de in Nederland gehouden dieren). De pluimveesector kent veel deelsectoren en daarmee verschillende typen dieren. Daarbij blijkt dat eenzelfde aanpak niet overal tot eenzelfde succes leidt. Daarom moet per categorie (deelsector) bekeken worden wat de mogelijkheden en oplossingsrichtingen zijn voor het achterwege laten van de snavelbehandeling. Hierna is per categorie op basis van onderzoeksresultaten en praktijkervaringen een advies geformuleerd. Tevens is aangegeven wat de verdere inspanningen van de Stuurgroep zullen zijn.

1. Vaderdieren uit de vermeerderingssector

Na ruim 20 jaar onderzoek in proefaccommodaties en praktijkstallen, in combinatie met uitwisseling van internationale kennis en ervaring, lijkt de tijd rijp om hanen te gaan houden met onbehandelde snavels. Dit zowel bij hanen van reguliere als trager groeiende ouderdieren. De meeste onderzoeken rapporteren dat de bevedering van de achterkop van de hennen wat slechter is bij onbehandelde hanen, maar dit leidt niet tot meer verwondingen aan de achterkop van de hennen. Deze slechtere bevedering kan mogelijk verbeterd worden door te starten met een lager percentage hanen in het begin van de legperiode en het percentage ook lager te houden dan nu gebruikelijk. Ook het toepassen van een schuurstrip in het voersysteem van de hanen kan helpen om de snavels kort te houden.

Op basis van de ervaringen die de afgelopen jaren zijn opgedaan vindt de Stuurgroep het verantwoord op de snavelbehandeling bij hanen in de vermeerderingssector achterwege te laten en adviseert de minister om de vrijstelling van deze ingreep per september 2023 niet meer te verlengen. Daarmee wordt dan het verbod op de snavelbehandeling voor deze categorie van kracht.

---

¹ De pluimveesector bestaat uit verschillende bedrijfstypen en generaties voor de vlees- en legsector. Op een vermeerderingsbedrijf worden (groot)ouderdieren gehouden, waarvan een koppel bestaat uit hennen ('moederdieren') en hanen ('vaderdieren'). In alle gevallen worden op deze bedrijven broedeieren geproduceerd waarvan de eendagskuikens bestemd zijn voor de productie van vlees of consumptie-eieren. In dit advies worden de termen 'hennen' of 'moederdier' en 'hanen' of 'vaderdier' door elkaar gebruikt, maar hebben in alle gevallen dezelfde betekenis.

2. Legouderdieren

De afgelopen jaren is in de praktijk geprobeerd om met diverse managementmaatregelen legouderdieren met onbehandelde snavels te houden. Die managementmaatregelen hadden betrekking op darmgezondheid, afleidingsmateriaal, voeding interventies, verlichting en hanenmanagement. Uit die vele praktijkervaringen is gebleken dat het achterwege laten van de snavelbehandeling bij de ouderdieren tot sterk verhoogde uitval leidt. Uit een analyse van productiedata door WLR bleek ook dat koppels legouderdieren met onbehandelde snavels, ondanks een scala aan maatregelen, een circa 7% lagere ei- (en kuiken)productie en circa 0,8% hogere uitval geven.

Vanwege de sterk verhoogde uitval vindt de Stuurgroep het niet verantwoord om de snavelbehandeling bij legouderdieren nu achterwege te laten. De Stuurgroep adviseert om de vrijstelling voor deze categorie met 5 jaar te verlengen tot 1 september 2028. Voordat er onderzoek gestart kan worden is eerst een brede inventarisatie nodig om nieuwe ideeën op tafel te krijgen die wél kunnen leiden tot succesvolle testen en stabiele resultaten. Onderzoek vergt minimaal 4 – 5 jaar, gezien de lengte van de opfok- en productieperiode van de dieren en de nakomelingen die voortkomen uit deze testkoppels. En als het succesvolle maatregelen oplevert, zal daarmee breder ervaring moeten worden opgedaan. De Stuurgroep werkt in samenspraak met de legbroederijen de vervolgstappen voor de komende jaren verder uit, waarbij gedacht wordt aan onderzoek naar de verschillen (genetisch, bevedering, gedrag, aanwezigheid van hanen) tussen leghennen en legouderdieren. Ook wordt via diverse wegen verder gezocht naar additionele managementmaatregelen om pikkerij bij legouderdieren te voorkomen. Zoals ervaringen in en vergelijkingen met de leghennensector en de biologische legouderdieren. Sinds januari 2022 is het verplicht dat eendagskuikens voor de biologische leghennenhouderij afkomstig zijn van biologisch gehouden legouderdieren, waarvan één van de voorschriften is dat ze onbehandelde snavels hebben. Daarnaast worden de maatregelen zoals genoemd door EFSA meegenomen (in de inventarisatie van managementmaatregelen die plaats gaat vinden).

3. (Over)grootouderdieren

De hogere generaties ouderdieren, dat wil zeggen de (over)grootouderdieren en fokdieren/zuivere lijnen, wijken qua gedrag af van de ouderdieren. Met name de hanenlijnen reageren echt anders dan de hanen bij de ouderdierkoppels, en hun pikgedrag zal leiden tot meer uitval.

De Stuurgroep adviseert om de vrijstelling voor de snavelbehandeling bij deze categorie met 5 jaar te verlengen. De focus van de Stuurgroep heeft de afgelopen jaren op andere categorieën pluimvee gelegen, omdat het voor de pluimveesector om een relatief gering aantal dieren gaat. In het verlengde van het onderzoek bij de ouderdieren zullen de komende jaren de mogelijkheden voor het achterwege laten van de ingreep bij de (over)grootouderdieren verder worden onderzocht.

4. Moederdieren van trager groeiende vleeskuikens

Uit een analyse (door WLR begin 2022) van de productieresultaten van koppels moederdieren met behandelde en onbehandelde snavels in Nederland, bleek dat het niet snavelbehandelen bij de moederdieren resulteerde in 2 tot 3% lagere ei- en broedeiproductie en 4% lager aantal kuikens. In de periode 2012 - 2015 was de uitval bij de onbehandelde moederdieren nog ruim 4% hoger, terwijl er in de periode 2016 - 2020 geen werkelijk verschil meer was. Het leek erop dat dit kwam door een 'lerend effect' van de vermeeders, waarbij zij bijvoorbeeld managementmaatregelen doorvoerden op het gebied van voer of verlichting. Er openbaarde zich echter een opvallend fenomeen. Bij koppels moederdieren met onbehandelde snavels werden verwondingen op de vleugels van de hanen waargenomen die ontstonden door het pikken van de hennen naar deze plekken. Het is nog onduidelijk waardoor dit gedrag veroorzaakt wordt, Op dit moment zijn er te veel probleemkoppels (minimaal 40%, inschatting WLR) met vleugelbeschadigingen bij de hanen door pikkerij van de moederdieren wanneer de snavels van de moederdieren niet zijn behandeld (R. van Emous, 2023). Dit vertoont veel gelijkenis met de ervaringen bij moederdieren voor de legsector (zie onder 2), waar het tot nu toe niet gelukt is om de snavelbehandeling van de moederdieren met succes achterwege te laten (R. van Emous, 2023, persoonlijke mededeling).

Om meer over het gedrag van moederdieren van trager groeiende vleeskuikens te begrijpen en te leren is het belangrijk om te realiseren dat deze dieren zowel fysiek als qua gedrag veel dichter bij moederdieren voor de legsector staan dan bij moederdieren voor reguliere vleeskuikens. Dit kan het (onverwachte) verschil tussen het effect van het achterwege laten van de snavelbehandeling bij moederdieren trager groeiende vleeskuikens en moederdieren voor reguliere vleeskuikens verklaren.

De Stuurgroep concludeert dat meer tijd nodig is voor praktijkonderzoek naar de oorzaken van de verschillen tussen bedrijven en management om pikkerij te voorkomen. Het plan is om in eerste instantie een inventarisatie uit te voeren bij bedrijven met moederdieren voor trager groeiende vleeskuikens. Daarbij worden bedrijven geïnterviewd met en zonder problemen met pikkerij door de hennen richting de hanen. Dit zal gevolgd worden door een fact-finding-mission naar andere landen in Europa (bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk) om meer inzicht te krijgen in de verschillen tussen de houderij van moederdieren voor trager groeiende vleeskuikens.

De Stuurgroep acht het niet ondenkbaar dat de snavelbehandeling bij moederdieren van trager groeiende vleeskuikens over 3 jaar verantwoord achterwege kan worden gelaten. Daarom wordt geadviseerd om voor deze categorie een hernieuwde vrijstelling van 3 jaar te verlenen (tot 1 september 2026) voor het verbod op de snavelbehandeling.

Bij toekomstig praktijkonderzoek zal vooral gekeken worden naar de bedrijven waar het wel goed is gegaan, om daar mogelijk van te leren. Vanuit de eerste twee activiteiten (inventarisatie Nederland en buitenland) zal optimaal management worden geïdentificeerd en dat zal worden toegepast bij 10 praktijkbedrijven met hennen met onbehandelde snavels.

5. Eendagskuikens van kippen bestemd voor de export

De in Nederland gevestigde fokbedrijven en exportbroederijen leveren een aanzienlijk deel van het (fok)pluimvee in de ons omringende landen en vele andere bestemmingen in de rest van de wereld. Nederland is toonaangevend op gebied van fokkerij.

Eendagskuikens worden naar alle EU-landen en landen buiten de EU geëxporteerd (derde landen). In onderstaande tabel is het aantal eendagskuikens van fokpluimvee voor de vlees- en legsector en productiepluimvee van de legsector weergegeven dat wordt geëxporteerd. Naar inschatting worden hiervan jaarlijks 7 miljoen (is 11% van de totale export) onbehandelde eendagskuikens fok- en productiepluimvee voor de legsector geëxporteerd (naar Duitsland) en 6,2 miljoen (16%) onbehandelde eendagskuikens fokpluimvee voor de vleessector (naar met name Duitsland en Polen). De exportcijfers in waarde uitgedrukt: in 2022 werd voor ruim € 75 miljoen aan eendagskuikens vlees fokpluimvee geëxporteerd naar EU- en derde landen (zoals Ivoorkust, Ghana, Saoedi-Arabië, Jordanië) en voor € 49 miljoen leg fok- en productiepluimvee geëxporteerd naar EU- en derde landen (zoals Ghana, Tanzania, Georgië, Ivoorkust).

	Fokpluimvee vleessector			
	2019	2020	2021	2022
Binnen EU	19.776.938	21.699.895	33.177.204	32.284.202
Derde landen	20.234.719	14.469.726	5.939.918	6.515.667
Totaal	40.011.657	36.169.621	39.117.122	38.799.869
	Fok- en productiepluimvee legsector			
	2019	2020	2021	2022
Binnen EU	27.181.672	19.812.152	40.374.134	53.050.629
Derde landen	23.740.130	18.583.227	9.090.120	9.298.873
Totaal	50.921.802	38.395.379	49.464.254	62.349.502

Tabel: aantallen geëxporteerde eendagskuikens fokpluimvee vleessector en fok- en productiepluimvee legsector in 2019 tot en met 2022 (bron: Eurostat)

Een verbod op de snavelbehandeling in Nederland bij kuikens bestemd voor export kan en zal leiden tot een toename van deze behandeling (op latere leeftijd) in andere landen, waarmee per saldo het dierenwelzijn niet wordt gediend. De Stuurgroep vindt een dergelijk effect in het buitenland, vanuit het streven om dierenwelzijn in Nederland te verbeteren, zeer onwenselijk. Exporterende partijen zullen zich inspannen om kennis over het achterwege kunnen laten van ingrepen te verspreiden richting afnemende landen. De overheid kan hierin ook een rol spelen.

Verder voorziet de pluimveesector dat broederijen van fokdieren en exportbroederijen bij het ontbreken van een 'level playing field' uit Nederland zullen verdwijnen om vanuit andere EU-landen de derde landen en vervolgens ook Nederland te voorzien van kuikens. De meeste broederijen hebben reeds nauwe samenwerkingsverbanden in het buitenland, waardoor deze stap heel klein is. Dit heeft grote economische consequenties voor de Nederlandse pluimveesector, omdat een essentiële schakel in het productieproces (fokkerij) dan geheel vanuit het buitenland wordt aangestuurd.

Het is mede daarom belangrijk om in Europa een 'level playing field' te realiseren als het om ingrepen bij pluimvee gaat. De Stuurgroep blijft daarom het ministerie van LNV oproepen om in de EU te blijven pleiten voor een Europees verbod op ingrepen bij pluimvee, bijvoorbeeld bij de aanstaande herziening van de Europese dierenwelzijnswetgeving. Uiteraard doet de Nederlandse pluimveesector dat ook via haar Europese koepelorganisaties (Copa-Cogeca en ELPHA).

6. Kalkoenen

Voor de kalkoensector is nog geen oplossing in zicht voor het achterwege laten van de snavelbehandeling, ondanks diverse oplossingsrichtingen die onderzocht zijn. Zowel in Duitsland als in Nederland is onderzoek uitgevoerd naar de verschillende verrijkmogelijkheden, afleidingsmaterialen, voeding en schuurmaterialen in de voergoot (om de snavel op natuurlijke wijze iets af te stompen), maar er zijn hier geen afdoende oplossingen uit voortgekomen. Vervolgens is in 2016 een literatuurstudie gedaan naar het natuurlijk gedrag van kalkoenen om hieruit aanknopingspunten te krijgen voor oplossingsrichtingen. Deze kwamen hier echter niet uit naar voren. Ook het in 2017 uitgevoerde onderzoek naar het verstrekken van insectenlarven gaf slechts een marginaal positief effect op beschadigend pikgedrag en uit onderzoek in Duitsland bleek dat dit effect verdwijnt in de tweede helft van de productieperiode.

De Nederlandse kalkoensector onderhoudt nauwe contacten met de Duitse sector over de snavelbehandeling bij kalkoenen. De Nederlandse kalkoensector bestaat uit een beperkt aantal bedrijven. Om voldoende armslag en budget te hebben voor gedegen onderzoek, wordt getracht om aan te sluiten bij het Duitse onderzoek en daarmee de onderzoeksmogelijkheden te vergroten. Vertegenwoordigers van de Nederlandse kalkoensector zijn diverse keren naar verschillende Duitse onderzoeklocaties geweest. Bij een van deze bezoeken was ook een vertegenwoordiger van WUR aanwezig. Een delegatie van Duitse onderzoekers heeft op uitnodiging een gesprek gehad in Nederland om de mogelijkheden voor gezamenlijk onderzoek te bespreken. Recente contacten met Duitsland betreffen een onderzoek, waarbij getracht wordt met vele managementfactoren tezamen een oplossing te realiseren (onderzoek loopt tot eind 2023). Nederlands onderzoek zou hierbij aanhaken door de mogelijkheden tot het afstompen van kalkoemensnavels (zonder het leven te raken) te onderzoeken. Dit bleek echter juridisch nog steeds onder ingrepen te vallen, waardoor het geen wettelijk toegestaan alternatief kon opleveren, en kon niet op draagvlak van alle Stuurgroepleden rekenen. Om deze reden is deze proef niet uitgevoerd. Op dit moment loopt in Duitsland een onderzoek naar verlichting ter voorkoming van pikkerij, waarover vanuit de Stuurgroep contact is met de betreffende onderzoeker. Zodra er eerste resultaten zijn (naar verwachting medio 2023), gaat de Stuurgroep daarover in overleg om te zien welke mogelijkheden tot verder (praktijk)onderzoek dat voor de Nederlandse kalkoensector biedt. Alle tot nu toe uitgevoerde onderzoeken geven slechts minimale effecten op het beschadigend pikgedrag en de uitval. De huidige vrijstelling van het verbod op de snavelbehandeling bij kalkoenen blijft nodig. De Stuurgroep adviseert de vrijstelling met een periode van 5 jaar te verlengen.